М. М. Руженський,
д. е. н., доцент, професор кафедри менеджменту,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України
ORCID ID: 0000-0002-1233-9680

М. М. Руженський,
к. е. н., доцент, доцент кафедри транспортного будівництва та управління майном,
Національний транспортний університет
ORCID ID: 0000-0002-8034-1790

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.5.4

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ: ЗМІСТ ТА ПРІОРИТЕТИ

*M. Ruzhenskyi,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department
of Management, State Employment Service Training Institute, Ukraine
M. Ruzhenskyi,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Transport Construction and Property Management, National transport university*

MODERNIZATION OF EMPLOYMENT: CONTENT AND PRIORITIES

У статті викладено методологічні підходи до вирішення проблеми створення нових і збереження існуючих робочих місць. Встановлено, що серед ключових напрямів соціально-економічного розвитку нашої держави чільне місце посідають проблеми продуктивної зайнятості населення, без розв'язання яких неможливий подальший соціально-економічний розвиток і повноцінне входження до системи глобального ринку праці, де вирішальною передумовою конкурентоспроможності є висококваліфікована мобільна робоча сила із гарантованою стабільною продуктивною зайнятістю. Виходячи із цього, головним орієнтиром державної економічної та соціальної політики є досягнення продуктивної зайнятості як передумови скорочення масштабів безробіття, трудової еміграції та розвитку людського капіталу.

Доведено, що вона сприяє створенню умов для працевлаштованих з тим, щоб вони мали змогу заробляти стільки, скільки дозволяють здібності та ініціатива, забезпечувати добробут своєї сім'ї, сплачувати податки, і в такий спосіб збільшити надходження до бюджетів всіх рівнів та фондів соціального страхування, повною мірою реалізувати наявний трудовий та економічний потенціал країни, забезпечувати її соціально-економічний розвиток. Стан зайнятості населення формується під впливом багатьох чисельних чинників, аналіз дії яких свідчить, що їх інтегральним наслідком у нинішніх умовах стало абсолютне скорочення зайнятих у провідних галузях вітчизняної економіки. Подолання негативних тенденцій у сфері зайнятості населення вбачається у її модернізації на засадах надання пріоритетності сприянню створенню нових робочих місць і збереженню ефективних робочих місць засобами державного регуляторного впливу як сукупності конкретних завдань у вигляді стратегії індикативних планів формування структури робочих місць з їх одночасним узгодженням з програмами розвитку й розміщення виробничих об'єктів та об'єктів соціальної інфраструктури, створення державної системи моніторингу й прогнозування розвитку професій та їх використання на створених і збережених робочих місцях та активізації мотивацій та стимулювання заходів до продуктивної зайнятості.

Особливу увагу зосереджено на використанні засобів стимулювання роботодавців до інноваційної діяльності по створенню нових продуктивних місць і оновленню наявних та участі у реалізації державної політики в цій сфері соціально-економічних відносин.

The article presents methodological approaches to solving the problem of creating new and maintaining existing jobs. It is established that among the key areas of socio-economic development of our country a prominent place is occupied by the problems of productive employment, without which further socio-economic development and full entry into the global labor market is impossible, where the crucial prerequisite for competitiveness is highly skilled mobile labor. guaranteed stable productive employment. Based on this, the main focus of state economic and social policy is to achieve productive employment as a prerequisite for reducing unemployment, labor emigration and human capital development.

It has been shown to create conditions for employees to earn as much as their abilities and initiative allow, to ensure the well-being of their families, to pay taxes, and thus increase budget revenues at all levels and social insurance funds, to fully realize the existing labor and economic potential of the country, to ensure its socio-economic development. The employment situation is formed under the influence of many factors, the analysis of which shows that their integral consequence in the current conditions was the absolute reduction of employment in the leading sectors of the domestic economy. Overcoming the negative trends in employment is seen in its modernization on the basis of giving priority to promoting job creation and maintaining effective jobs through state regulatory influence as a set of specific tasks in the form of a strategy of indicative plans for job structure with their coordination with development programs and programs. placement of production facilities and social infrastructure facilities, creation of a state system of monitoring and forecasting the development of professions and their use in the created and saved jobs and activation of motivations and stimulation of measures for productive employment.

Particular attention is paid to the use of incentives for employers to innovate to create new productive places and renew existing ones and participate in the implementation of state policy in this area of socio-economic relations.

Ключові слова: зайнятість населення, продуктивна зайнятість, нові робочі місця, індикативні плани, структура робочих місць.

Key words: employment, productive employment, new jobs, indicative plans, structure of jobs.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Входження України до глобальної системи соціально-трудових відносин, масштабна трудова міграція, довготривала соціально-економічна нестабільність, епідемія коронавірусу, військові дії на сході України, тінювання зайнятості належать до вагомих чинників, які впливають на зайнятість населення. У свою чергу остання не тільки соціальна, а й найважливіша виробнича категорія, оскільки вона відбиває економічні та правові умови, за яких здійснюється праця як найважливіший чинник будь-якого виробництва [1, с. 21].

Лише продуктивна зайнятість населення забезпечує зростання валового внутрішнього продукту, підвищення добробуту населення, формування фінансово-економічних підвалин розвитку країни. На макрорівні саме зайнятість є тим засобом, який забезпечує окремій особі отримання доходу і певний рівень доходу для працівника і членів його сім'ї, поліпшення якісних характеристик людського капіталу. З іншого боку, трудова діяльність зайнятої особи перетворює її з людини, котра потребує соціального захисту, в соціально захищену особу, яка до того ж бере участь у соціальному захисті інших членів суспільства.

Викладене свідчить про актуальність дослідження проблеми зайнятості населення в нашій країні в умовах динамічних змін і викликів останнього часу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У роботах С.І. Бандура, В.М. Петюха, А.М. Колота, Ю.М. Маршавіна, Г.І. Чепурко та інших досліджуються теоретико-методологічні та прикладні аспекти стану зайнятості населення.

В.М. Петюх вважає, що зайнятість — це сукупність економічних, правових, соціальних та інших відносин, пов'язаних із забезпеченням працездатного населення робочими місцями та їх участю в суспільно-корисній діяльності, що приносить їм заробіток або дохід (прибуток) [2, с. 69].

А.М. Колот вважає зайнятість населення компонентом соціально-трудої сфери, яка забезпечує реалізацію соціально-значимих функцій та задоволення потреб соціуму на реалізацію права громадян на працю й забезпечення зайнятості економічно активного населення [3, с. 10].

С.І. Бандур серед різновидів зайнятості виокремлює ефективну зайнятість, яка спрямована на інтенсифікацію економічного зростання, більш повне використання людського капіталу [4, с. 408].

Ю.М. Маршавін підкреслює, що зайнятість населення у вітчизняній економіці поки що базується на застарілих з технологічного погляду робочих місцях, що спричиняє великі втрати робочого часу і низьке заван-

таження виробничих потужностей [5, с. 11]. Ним запропоновано інструментарій оцінювання економічної ефективності заходів, сприяння зайнятості зареєстрованих безробітних в умовах тривалої кризи [6, с. 4—6].

У роботах Г.І. Чепурко ґрунтовно досліджуються соціологічні аспекти зайнятості населення в нашій країні.

Однак при значній кількості наукових праць, присвячених теоретико-методологічним засадам зайнятості населення в нашій країні, поза увагою дослідників залишаються процеси і явища в цій сфері соціально-економічних відносин у сучасних умовах.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження стану та тенденцій у сфері зайнятості населення на нинішньому етапі соціально-економічного розвитку нашої країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Характерною рисою розвитку зайнятості населення в сучасних умовах є абсолютне скорочення чисельності зайнятих. Якщо у 2012 р. вона становила 20354,3 тис. осіб, у 2014 р. — 18073,3 тис. осіб, у 2019 р. — 16578,3 тис. осіб, тобто зменшилась на 18,9% [7, с. 51, 8].

Таке скорочення зайнятості населення спричинене падінням обсягів виробництва продукції у провідних галузях вітчизняної економіки, зокрема в промисловості. За даними Міністерства фінансів України індекс промислової продукції з 95,3% у 2018 р. скоротився у 2019 р. до 91,7% [9].

Основною причиною цього явища стало те, що у вітчизняній промисловості зникли такі її галузі, як верстатобудування, виробництво роботів та засобів автоматизації, що зруйнувало виробництво та, відповідно, зайнятість їх персоналу. Негативно впливає на зайнятість населення епідемія коронавірусу, коли внаслідок локдаунів представники вітчизняного бізнесу, втрачаючи доходи, а працівники заробіток, змушені припинити підприємницьку діяльність.

У звіті Центру Разумкова "Україна 2020—2021: невиправдані очікування, неочікувані виклики" зазначається, що Коронакриза посилює проблему зайнятості населення. Рівень безробіття зріс з 8,5% до 9,9%. Чисельність безробітного населення становила 1,6 млн осіб. Зокрема, 17% робочої сили на піку карантину перебували у стані прихованого безробіття — зайнятість цих людей була зменшена або вони перебували в неоплачуваній відпустці [10].

За таких умов вихідним пунктом теоретико-методологічних та прикладних напрацювань, спрямованих на модернізацію зайнятості населення, є надання пріоритетності його переходу на функціонування відповідно до критеріїв продуктивної зайнятості є сприяння створенню робочих місць та збереження існуючих засобами державного регуляторного впливу. Водночас слід мати на увазі, що в інституційно недосконалих економіках, до яких належить і вітчизняна, створення робочих місць слід розглядати не тільки як складову державної політики зайнятості, а й як фундаментальне політико-економічне завдання трансформаційних перетворень. Тому змістовний аспект збереження та створення нових робочих місць має підпорядковуватись структурній перебудові вітчизняної економіки, яка належить до імперативу ринкових перетворень. Звідси випливає декілька застережень щодо конкретних кроків спрямованих на створення нових робочих місць.

Вони мають створюватись з орієнтацією на інноваційну модель економічного розвитку. Кількість і якість робочих місць, створюваних в окремих галузях, необхідно узгоджувати з наявними ресурсами, враховуючи спеціалізацію України у міжнародному поділі праці, яка водночас повинна відповідати національним інтересам нашої держави, геоекономічній стратегії пошуку своєї "ніші" у світовій економіці. Важливо чітко визначити, в

яких галузях можна створювати нові робочі місця і де взяти для них достатню кількість кваліфікованих кадрів.

Серед незайнятого населення є люди ініціативні, з високим рівнем кваліфікації та із значним адаптаційним потенціалом, налаштовані на сприйняття інновацій. Вони будуть активно шукати й реалізовувати можливості для свого працевлаштування, успішно пристосовуватись до вимог робочого місця. Однак поряд з ними серед незайнятого населення значну частину складають особи з невисокими адаптаційними можливостями, низьким рівнем кваліфікації та освіти. Тому в державній політиці зайнятості слід враховувати специфіку такого контингенту.

У складі комплексу економічних, організаційних та правових заходів, спрямованих на збереження існуючих ефективних та створення нових робочих місць, слід досягти збалансованості попиту і пропозиції робочої сили, що передбачає: розробку стратегії та індикативних планів формування структури робочих місць, їх узгодження з державними програмами розвитку і розміщення виробничих об'єктів економічної та об'єктів соціальної інфраструктури, пошук і впровадження ефективних інструментів досягнення балансу між гарантуванням соціального захисту працівників та необхідності забезпечення конкурентоспроможності підприємств і організацій. Не менш важливим є підвищення продуктивності робочих місць за рахунок більш тісного зв'язку заробітної плати працівників з результатами їх роботи, у тому числі її якісними показниками; активне використання робочих місць з гнучким, дистанційним графіком роботи, державну підтримку молоді в отримання першого робочого місця, посилення стандартів та контролю безпеки, визначення санітарно-гігієнічних і психологічних умов праці, характерних для тих чи інших робочих місць.

Невід'ємною складовою заходів щодо стимулювання створення нових робочих місць є розробка сукупності податкових і кредитних інструментів стимулювання роботодавців, які створюють нові робочі місця та мають ефективні. Підтримку фінансової стабільності підприємств, що забезпечують реорганізацію робочих місць, можна стимулювати шляхом пільгового оподаткування, створення спеціального страхового фонду за рахунок відрахувань від прибутку.

З огляду на те, що створення робочих місць потребує не тільки реалізації ряду заходів техніко-технологічного та організаційного плану, а й наявності робочої сили належної якості, то складовою модернізації інституту зайнятості населення об'єктивно необхідним є створення державної системи моніторингу та прогнозування розвитку професій, а також вдосконалення інституційно-правового забезпечення її функціонування, перегляд концептуальних засад професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації незайнятого населення і встановлення пріоритетів державної політики в цій сфері, визначення теоретико-практичних засад науково-методичного та фінансового забезпечення професійного навчання, перепідготовки й підвищення кваліфікації в кризових і посткризових умовах. Під час створення нових робочих місць перевагу слід надавати галузям з вищими технологічними укладами, які можуть дати максимальний конкурентний ефект і забезпечити реалізацію національних інтересів України. Останнє зумовлює участь у цих процесах патріотично налаштованих українських підприємців, а роль економічного цілепокладання має належати державі. Адже лібералізація міжнародних економічних відносин дає нині змогу транснаціональним компаніям вилучати основну частину прибутку за межі країни перебування, похижаючи до використання ресурси та мало дбати про розвиток її людського капіталу. У контексті цього реальною загрозою для української економіки стає обслуговування транснаціональних корпорацій і постіндустріальних економік Західної Європи та США.

Утвердження сучасних технологічних укладів під час виробництва товарів і надання послуг та одночасне вирішення проблем зайнятості можливі в разі інноваційного розвитку економіки. У зв'язку з цим необхідне формування дієвого механізму державної підтримки ефективних робочих місць на базі розробки відповідних програм, котрі зорієнтовані на забезпечення адекватності змін у зайнятості населення та структурних зрушень в національній економіці. Водночас слід враховувати, що досягнення продуктивної зайнятості можливе лише за рахунок формування ефективної структури робочих місць, збереження висококваліфікованої робочої сили, сприяння розвитку малого і середнього бізнесу. Останнє — найбільш дієвий шлях забезпечення зайнятості соціально вразливих верств населення в транзитивній економіці.

Перепоною цьому є збереження високого рівня монополізації української економіки, ускладнений доступ до необхідних ресурсів, нерозвиненість законодавчої бази, високий рівень корумпованості та криміналізації структур, пов'язаних з функціонуванням цього сектору національної економіки, брак навичок підприємництва у суб'єктів підприємницької діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Результати дослідження свідчать про багатогранність змістовних характеристик модернізації зайнятості населення в нашій країні. В сучасних умовах вони формуються під впливом нових чинників. Відсутність послідовності та комплексності при формуванні державної політики зайнятості в умовах ряду викликів сучасності породжують негативні тенденції в цій сфері соціально-економічних відносин. Їх подолання вимагає у наданні пріоритетності збереженню існуючих ефективних і створенню нових робочих місць у процесі її розробки та реалізації.

Література:

1. Чепурко Г.І. Зайнятість населення України: зміни і тенденції / Г.І. Чепурко. — К.: Інститут соціології НАНУ, 2007 — 411 с.
2. Петюх В.М. Ринок праці: навч. посібник / В.М. Петюх. — К.: КНЕУ, 1999. — 288 с.
3. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан, відносини, нові виклики, тенденції розвитку: монографія / А.М. Колот. — К.: КНЕУ. — 2010. — 251 с.
4. Соціальний розвиток України: сучасні тенденції та перспективи / С.І. Бандур, Т.А. Заяць, В.І. Куценко та ін. За заг. ред. д-ра економ. наук, проф., чл.-кор. НАН України В.М. Данилишина. 2-ге вид. доповн. і переробл. — Черкаси: Брами — Україна, 2006. — 620 с.
5. Маршавін Ю.М. Ринок праці України і державна служба зайнятості в умовах динамічних змін: матеріали дослідження / Ю.М. Маршавін. — К.: Альтерпрес. — 2011. — 484 с.
6. Маршавін Ю.М. Економічна ефективність заходів щодо активного сприяння зайнятості зареєстрованих безробітних в умовах тривалої кризи: методологія та інструментарій оцінювання / Ю.М. Маршавін // Ринок праці та зайнятість населення. — 2016. — № 1. — С. 3—7. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2016_1_2
7. Статистичний щорічник України за 2017 рік / За ред. Вернера Ігоря Євгенійовича. — К.: Державна служба статистики, 2018. — 540 с.
8. Зайняте населення за видами економічної діяльності та регіонами у 2019 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ-2013/rp/zn_ed_reg/zn_ed_reg_u/zn_ed_reg_2019k_u.htm
9. Індекс промислового виробництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/industrial/>
10. В Україні рівень безробіття зріс майже до 10% — Центр Разумкова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3210897-v-ukraini-riven-bezrobitta-zris-majze-do-10-centr-razumkova.html>

References:

1. Chepurko, H.I. (2007), Zajniatist' naseleennia Ukrainy: zminy i tendentsii [Employment of the population of Ukraine: changes and trends], Instytut sotsiologhii NANU, Kyiv, Ukraine.
2. Petiukh, V.M. (1999), Rynok pratsi [The labor market], KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Kolot, A.M. (2010), Sotsial'no-trudova sfera: stan, vidnosyny, novi vyklyky, tendentsii rozvytku [Social and labor sphere: state, relations, new challenges, development trends], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Bandur, S.I. Zaiats', T.A. and Kutsenko, V.I. (2006), Sotsial'nyy rozvytok Ukrainy: suchasni tendentsii ta perspektyvy [Social development of Ukraine: current trends and prospects], 2-d ed., Brama — Ukraina, Cherkasy, Ukraine.
5. Marshavin, Yu.M. (2011), Rynok pratsi Ukrainy i derzhavna sluzhba zajniatosti v umovakh dynamicnykh zmin: materialy doslidzhen' [The labor market of Ukraine and the state employment service in a dynamic change: research materials], Al'terpres, Kyiv, Ukraine.
6. Marshavin, Yu.M. (2016), "Economic efficiency of measures to actively promote the employment of registered unemployed in a long crisis: methodology and tools for evaluation", available at: (Accessed 10 April 2021). Rynok pratsi ta zajniatist' naseleennia, vol. 1, pp. 3—7, Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2016_1_2 (Accessed 10 April 2021).
7. Verner, I.Y. (2018), Statystychny schorichnyk Ukrainy za 2017 [Statistical Yearbook of Ukraine for 2017], Derzhavna sluzhba statystyky, Kyiv, Ukraine.
8. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Employed population by type of economic activity and region in 2019", available at: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ-2013/rp/zn_ed_reg/zn_ed_reg_u/zn_ed_reg_2019k_u.htm (Accessed 10 April 2021).
9. minfin (2021), "Index of industrial production", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/industrial/> (Accessed 10 April 2021).
10. Ukrinform (2021), "In Ukraine, the unemployment rate has risen to almost 10%", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3210897-v-ukraini-riven-bezrobitta-zris-majze-do-10-centr-razumkova.html> (Accessed 10 April 2021).

Стаття надійшла до редакції 23.04.2021 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28, (044) 458-10-73